

MEER DAN ALLEEN KRUIMELS, EEN VERHAAL VAN TRANSFORMATIE

Serie Waar liefde is, daar is God

Er is een gebeurtenis tijdens mijn opleiding tot predikant waar ik nog wel eens aan terug denk. Een aantal studenten wilden niet samen avondmaal vieren, omdat twee van ons lesbische vrouwen waren. Ik heb nog steeds spijt, ik schaam me ervoor, dat ik toen niet zei wat ik dacht: als jullie niet met hen willen vieren, dan wil ik niet met jullie vieren. Jammer dat wij tijdens onze opleiding niet leerden analyseren wat er toen gebeurde, namelijk dat de aandacht en de energie uitging naar degenen met de 'orthodoxe' bezwaren, niet naar degenen die buitengesloten werden.

Daarom gaat dit verhaal gaat over ruimte. Ruimte die zovelen hebben gemist in de bijbel, de christelijke traditie, de kerk. De ruimte om jezelf te zijn, jezelf te worden, jezelf te uiten. En het is zo zonde, want er is zoveel meer ruimte dan we geneigd zijn te geloven, of dan anderen ons willen doen geloven. Er is ruimte in God, en ruimte in onszelf, er is ruimte in de traditie, en waar de ruimte er niet is, zijn wij er als gemeenschap, om ruimte te maken.

God is ieder ogenblik nieuw, zei Schillebeeckx. Misschien is dat wat wij God noemen, en naar wiens beeld wij geschapen zijn, op die manier onuitputtelijk. Er is altijd weer een nieuwe, onverwachte verschijning van God. Misschien geldt dat dan voor ons, geschapen naar hun beeld, ook. Ik zei: geschapen naar hun beeld, in meervoud. De eerste naam die in de bijbel voor God gebruikt wordt is Elohim, het meervoud van El, god. We lezen in Genesis 1: 'laat ons mensen maken naar ons beeld'. 'Even verderop, na het eten van de vrucht, staat: 'de mens is nu als wij geworden'. God is meervoud. Wat dat dan betekent? Er zit iets van die onuitputtelijkheid in. Misschien betekent het ook dat je over Elohim niet alleen als hij of zij kan spreken, maar ook als 'hen', het voornaamwoord waarvoor sommige non-binaire mensen ook een voorkeur hebben. [..]

En die Elohim schiep Adam het aardeschepsel. Mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen, staat er. Zoals Elohim land en water schiep, hemel en aarde, licht en duister, zo ook man en vrouw. Het klinkt of er niets daartussen is, zoals een formulier dat je invult en waar je om niet altijd duidelijke redenen moet invullen of je 'man' of 'vrouw' bent, alsof dat de enige opties zijn. Maar er is niet alleen licht en donker, er is ook schemering, morgenstond, pikkedonker, een maanbeschenen nacht en een dag in januari waarop het nooit echt dag lijkt te worden. Er is niet alleen aarde en water, er is ook eb en vloed, ook moeras, er is woestijn, er is ook Nederland. Er is pril lentelicht in maart en er is gulle gouden septemberzon. De uitersten zijn enkel de uitersten, daartussen gebeurt het. Het zou jammer zijn en ook absurd om de uitersten tot norm te verheffen en al het andere in en buiten ons te negeren.

Ook mannelijk en vrouwelijk zijn zulke uitersten in het scheppingsverhaal. Daartussen is nog veel meer. Adam, het grond-schepsel is geschapen als mannelijk en vrouwelijk – en ook alles daartussen. God, naar wiens beeld Adam is geschapen, is dat dan ook: mannelijk en vrouwelijk en alles daartussen. Gender is een spectrum, geen *binary*, om het modern te zeggen. Niet enkel twee extremen met daartussen niets, maar een hele regenboog. En God omvat dat hele spectrum. Dat wil zeggen: er is lichamelijke diversiteit. Wat betreft genen en geslachtsdelen zijn sommige mensen vrouw of man, anderen vallen ertussen. En ook in hoe we onszelf beleven is er rijkdom. Sommigen, zoals ik, worden geboren als vrouw en voelen zich thuis in hun lichaam. Anderen weten dat ze niet zijn voor wie ze bij geboorte werden aangezien.

Zo is het in de traditie van de rabbijnen ook herkend: er is meer dan man en vrouw alleen. Adam wordt 'androgynos' genoemd, tegelijk man en vrouw. Ook op andere plekken in bijbel en traditie komen mensen voor die niet zomaar in het vakje man of vrouw passen. Misschien wel alle nakomelingen van Adam, het androgyn schepsel. Van alle nakomelingen staat namelijk geschreven dat ze zijn geschapen naar het beeld van Adam. Als je er oog voor hebt dat de bijbel niet per sé een binair model hanteert, opent zich veel. De veelkleurige mantel van Jozef is een vrouwenmantel, en dat wekt de wrevel van zijn broers. Helaas herkenbaar voor mensen die zich niet houden aan geldende codes: hoe onverdraagzaam en zelfs gewelddadig daarop kan worden gereageerd. Van Izaäk wordt door de rabbijnen gezegd dat hij de ziel heeft van een vrouw. Er zijn queer heiligen, en aan Jezus en gender en lichamelijke zouden we een hele serie kunnen wijden.

De rabbijnse noch de christelijke traditie zijn veilig geweest voor queer mensen en dat is pijnlijk en verdrietig. Degenen die niet passen binnen de geldende religieuze normen over gender, seksualiteit en lichamelijke, moesten op hun tellen passen. En toch is die doorgaande lijn is er altijd geweest, in de bijbel en traditie, omdat de wereld altijd zo rijk en veelvormig is geweest. Of het nu mocht of niet, of mensen zelf de taal hadden om vorm te geven aan hoe ze zich voelden of niet: het was er. Zij waren er. Een lezing van teksten en traditie die hen zoekt en vindt tussen de regels door is een queer lezing noemen. Soms is zo'n lezing niets anders dan 'gewoon' herkennen wat er ook is, maar wat vaak over het hoofd gezien is of verdoezeld, over het hoofd gezien door onze beperkte blik. Het is niet alleen iets van nu, het zit al in de tekst en traditie. Soms is meer creativiteit nodig, meer invullen van lege plekken, of een tegenlezing. Altijd is een queerlezing een vorm van erkenning, van recht doen, ruimte maken.

Het laat zien wat we al wisten: onze wereld is complex, in de zin van rijk, er is bijna onbeperkte variatie. Een queerlezing is een bevestiging, zoals transgender personen spreken over transitie als een bevestiging van wie ze zijn. Soms is er meer werk aan de winkel: Met een hetero-normatieve en cis-normatieve lezing zien we dat allemaal over het hoofd. We zien dan de rijkdom van de schepping en de onbeperkte diepte van Elohim zelf over het hoofd.

Nu ben ik zelf cis-gender, hetero, ik leef samen met een man en we hebben samen een kind. Ons vallen geen verbaasde of misprijzende blikken ten deel in het sociale verkeer. Iedereen die ons ziet begrijpt meteen hoe het in elkaar zit: man, vrouw, ze houden van elkaar, er kwam een kindje van: het kerngezin, keurig. Er hoeft niets uitgelegd. Evengoed verlang ik ook naar ruimte. In de eerste plaats voor anderen die nu niet de ruimte krijgen om onbekommerd zichzelf te zijn, die te maken krijgen met afwijzing en geweld. En omdat dat ons allemaal goed doet. Hoe ook in onze cultuur mannelijkheid en vrouwelijkheid nog steeds als twee uitersten worden begrepen, doet niemand goed. Ik hoef misschien op het eerste gezicht niets uit te leggen, maar is er nog veel meer te zeggen. Over hoe niemand helemaal samenvalt bij dominante man- en vrouwbeelden, over waar ze knellen, over waar je ruimte nodig hebt.

Er is nog zoveel meer ruimte, voor ons allemaal. Tot slot nog even naar die tekst uit Mattheus over een vrouw die zich tevreden moet stellen met de kruimels die van de tafel vallen. Zo is onze wereld helaas vaak: een kleine groep heeft een plek aan de tafel, doet zich aan overvloed te goed. De anderen zitten eronder. Ze hopen dat ze iets toegeworpen krijgen, dat er geknoeid wordt. Zo is soms ook de kerk in hoe we omgaan met homo's, lesbiennes, met transgender personen, met de 'inzegening' van het 'homohuwelijk' als sprekend voorbeeld.

Maar wat als Jezus in deze tekst niet onveranderlijk is, maar juist bekeerd wordt, nieuwe ruimte ontdekt? Jezus vergelijkt de Kanaänitische vrouw met een hond – wat onacceptabel is. Ze neemt die vergelijking over. Dat is verschrikkelijk is, tenzij ze het doet om Jezus tot een nieuw inzicht te brengen. O ja? Ben ik een hond? Maar zelfs honden krijgen nog kruimels. Ze doet wat mensen ook hebben gedaan met de term queer: het je toe-eigenen. Niet omdat ze tevreden is, ze wil *a seat at the table*, zoals dat heet. Wat ze doet, is een vorm van *calling out*, iemand ter verantwoording roepen. Vaak ligt in hedendaagse uitleg van deze tekst de nadruk op het grote geloof van de vrouw, kennelijk om de schurende hiërarchie waar Jezus hier van uit gaat te verzachten. Maar het is niet de Kanaänitische vrouw die zich bekeert. Ze wordt geen volgeling van Jezus, ook al geneest haar dochter. Jezus is in dit verhaal degene met de machtspositie die naar zichzelf durft te kijken en verandert. Een wereld waar iedereen een plaats heeft aan tafel.

We zijn niet op de wereld als elkaars concurrenten, maar om elkaar aan te vullen en te verrijken. Toch zou je als je de krant leest haast denken dat de manier waarop anderen omgaan met gender en invulling geven aan seksualiteit bedreigend is. Wat daadwerkelijk een bedreiging is, is te denken dat wij iets te zeggen hebben over het lichaam van iemand anders, dat we ons diens lichaam kunnen toe-eigenen, dat wij mogen zeggen wie zij zijn. Bedreigend is wat helaas zo vaak gebeurt: dat de grenzen, de autonomie, de integriteit van anderen met voeten getreden wordt.

Wat bevrijdend is, is dat mensen zelf uiting en richting kunnen geven aan wie ze zijn, man, vrouw, non-binair. Trans vrouwen zijn geen bedreiging voor vrouwen, ze zijn een verrijking. Het is geen bedreiging om te spreken van 'mensen met een baarmoeder' in plaats van 'vrouwen'. Het is erkenning van non-binaire mensen, van trans mannen met baarmoeder. Het is erkenning van de rijkdom die is in de schepping en in de Levende zelf, geprezen zij hun naam. Wij leven van een traditie die steeds in beweging wordt gezet, door mensen die tegenstemmen vinden en laten horen, en de moed hebben hun eigen ervaringen te delen. Het is nodig en bevrijdend, nog steeds, om christelijke tradities te her-claimen, te herlezen, voor wie de bestaande hokjes benauwend en beschadigend zijn, en voor ons allemaal.

Ik sluit af met een bewerking van een gebed van rabbi Elliot Kukla, geschreven voor een viering voor mensen die een transitie doormaken:

Moge de Levende die onze voorouders gezegend heeft ook ons zegenen telkens als we op het punt staan een grens over te gaan, een nieuw hoofdstuk te beginnen.

*De wereld werd niet met een enkele handeling geschapen,
elke ochtend vernieuwt de Levende het werk van de schepping
scheppen is doorgaande arbeid, van beweging brengen en ruimte zoeken
Moge Elohim ons de kracht geven onszelf, aardeschepselen die we zijn,
telkens weer te herscheppen.*

*Dat we ons hart en mijn verstand openen voor groei, voor onverwachte mogelijkheden, en voor de
doorgaande, ongemakkelijke, bevrijdende ontwikkeling die het leven is.*

*Gezegend ben jij Levende, Elohim,
Die ons hebt geschapen naar jullie beeld,
Jij, vernieuwer, die ons roept,
Soms met een nieuwe naam,
Soms naar nieuwe plekken,
Altijd, steeds weer, om onszelf te zijn.*

Janneke Stegeman